

अधिक संघीय रचनेच्या दिशेने

जर राज्यांनी थेट जास्त कर गोळा केला, तर ते केंद्र सरकारवर कमी अवलंबून राहतील स्वातंत्र्याच्या वेळी भारताची एकता टिकवून करणे ही एक मोठी चिंता होती. त्रावणकोर, हैदराबाद, जोधपूर, भोपाळ आणि जुनागड या राज्यकर्त्यांना स्वतःचे स्वतंत्र देश हवे होते. ऑक्टोबर १९४७ मध्ये पाकिस्तान सरकारच्या अत्यंत तरुण सरकारच्या पाठिंब्याने काश्मीरवर आक्रमण करण्यात आले. गोवा १९६१ मध्येच पोर्तुगीजांपासून मुक्त झाला. हे स्वाभाविक होते की भारताने अमेरिका आणि इतर अनेक देशांपेक्षा संघीय सरकारे आहेत. अत्यावश्यक फरक हा आहे की केंद्र सरकारकडे केंद्र सरकारमध्ये अधिक अधिकार आणि सत्ता आहे.

महसूल वितरण

थेट कर हा आयकर आणि कॉर्पोरेट कर आहे. अमेरिकेत संघीय आणि राज्य सरकारे दोन्ही व्यक्ती आणि महामंडळांकडून असे कर गोळा करतात. स्वित्झर्लंड आणि इतर काही देशांमध्येही हे खरे आहे. तथापि, भारतात थेट कर पूर्णपणे केंद्र सरकारकडे जातात. केंद्र सरकारने आपल्या एकूण कर उत्पन्नाच्या 41% (जम्मू-काश्मीरमध्ये नवीन केंद्रशासित प्रदेश तयार झाल्यानंतर 42% पेक्षा कमी) राज्य सरकारांना वितरित करणे अपेक्षित आहे. अमेरिकेत, संघीय सरकार आपल्या उत्पन्नाच्या सुमारे 15% वितरित करते.

वित्त आयोगाच्या शिफारशीनुसार राज्य सरकारांना केंद्र सरकारकडून निधी मिळतो. हे काही सूत्रावर आधारित असले, तरी अनेकदा राजकारण हस्तक्षेप करते आणि काही राज्यांना कमी आणि काहीना अधिक कर देयक मिळतात. सहसा केंद्र सरकार 41% लक्ष्य पूर्ण करत नाही. आम्ही विविध राज्ये एकतर या विषयावर केंद्र सरकारशी याचिका करताना किंवा संघर्षात येताना पाहतो. दरम्यान, केंद्र सरकारने विविध वस्तूवर उपकर जोडला आहे ज्यामुळे ₹३.५ लाख कोटींहून अधिक वाढ झाली आहे. हे राज्य सरकारांशी सामायिक केले जात नाही.

राज्य सरकारे ही दारू, मालमत्ता, रस्ता आणि वाहनांवरील करांद्वारे मोठ्या प्रमाणात स्वतःचा निधी गोळा करतात. अखिल भारतीय स्तरावर राज्यांना केंद्र सरकारकडून त्यांच्या एकूण महसूलाच्या 26% महसूल मिळतो. काही तथाकथित गरीब राज्यांना केंद्र सरकारकडून त्यांच्या एकूण महसूलाच्या ५०% पर्यंत उत्पन्न मिळते, ज्यामुळे ते अधिक अवलंबून असतात. यामुळे केंद्र सरकारला अधिक आर्थिक शक्ती मिळते आणि केंद्रातील सत्ताधारी पक्षांना त्यांच्या फायद्यासाठी या निधीचा वापर करण्याची परवानगी मिळते.

आणखी एक मुद्दा म्हणजे प्रादेशिक विषमता. महाराष्ट्र, दिल्ली आणि कर्नाटक यांनी सरकारला करांचा सिंहाचा वाटा वाटला आहे. तामिळनाडू आणि गुजरातसह या तीन प्रदेशांमध्ये कर महसूलात 72% योगदान आहे. भारतात सर्वात जास्त लोकसंख्या असलेल्या उत्तर प्रदेशचे योगदान केवळ 3.12% आहे परंतु केंद्र सरकारने वितरित केलेल्या महसूलाच्या 17% पेक्षा जास्त आहे. महसूल वितरण लोकसंख्या आणि दारिद्र्य पातळीसह गुंतागुंतीच्या विचारांवर आधारित आहे. प्रत्येक ₹100 योगदानासाठी, दक्षिण राज्यांना केंद्र सरकारकडून सुमारे 51% मिळतात, तर बिहारला सुमारे 200% मिळतात. दक्षिणेतील लोकसंख्या वाढीचा दर शून्याच्या जवळपास आला आहे, तर मध्य आणि उत्तर भारतातील लोकसंख्या वाढतच आहे. त्यामुळे दक्षिणेकडून उत्तरेकडे क्रॉस सबसिडी वाढेल. दरम्यान, नोकरी शोधणारे आणि उच्च दर्जाचे शिक्षण शोधणारे दक्षिणेकडे गर्दी करत आहेत.

दुसरीकडे लोकसभेच्या जागा जास्त असल्यामुळे उत्तरेकडे राजकीय सत्ता केंद्रित झाली आहे. प्रत्येक राज्यातील जागांची संख्या २०२६ मध्ये सुधारित केली जाईल कदाचित लोकसंख्या आणि इतर घटकांवर आधारित असेल. यामुळे दक्षिणेकडील राज्यांमध्ये आधीच भीती निर्माण झाली आहे की ते राजकीयदृष्ट्या आणखी उपेक्षित असतील. हिंदीला राष्ट्रीय भाषा घोषित करण्याच्या वेळोवेळी केलेल्या प्रयत्नांमुळे सर्वत्र नाराजी निर्माण होते.

सध्याच्या चौकटीच्या पलीकडे

काही तज्ञ क्रॉस सबसिडीचे समर्थन करतात आणि काही त्यास विरोध करतात. सूचना सहसा सध्याच्या चौकटीत काम करतात. राजकारणामुळे निधी वाटप अधिक न्याय्य करणे जवळजवळ अशक्य आहे. आपण या चौकटीच्या पलीकडे पाहण्याची गरज आहे. एक पाऊल म्हणजे राज्यांना अधिक आर्थिक शक्ती प्रदान करणे जेणेकरून ते थेट अधिक कर गोळा करू शकतील आणि केंद्र सरकारवर कमी अवलंबून राहू शकतील. त्यामुळे केंद्र-राज्य संबंध सुधारतील. गरीब राज्यांसाठी कदाचित संक्रमणाचा काळ आवश्यक आहे.

दुर्दैवाने राजकारण हे तज्ज्ञांच्या मतावर अवलंबून नाही. विस्तारित साथीच्या रोगाच्या, नकारात्मक आर्थिक वाढीच्या आणि कोट्यवधी नोकऱ्या गमावण्याच्या शिखरावर, आपल्या भाषेचा अनादर करणार्या आणि आपल्याला राजकीय सत्ता न देणाऱ्या लोकांना आपण अनुदान का द्यावे, असा प्रश्न विचारण्यासाठी गर्दी वाढवणाऱ्या राजकारण्यांसाठी परिस्थिती योग्य होत आहे. प्रादेशिक मतभेदांमुळे युगोस्लाव्हिया, श्रीलंका आणि पूर्व आणि पश्चिम पाकिस्तान मध्ये हिंसाचार झाला. आशा आहे की, आपल्याला अशा प्रकारचा हिंसाचार दिसणार नाही.

भारताचे कठोर विजय आणि एकता जतन करणे आवश्यक आहे. आज चीनकडून धमक्या येत आहेत. अमेरिकेने आपले सैन्य मागे घेतल्यानंतर अफगाणिस्तानकडून धमक्या येऊ शकतात. अधिक संघीय रचनेत संक्रमण केल्याने केंद्राला अंतर्गत मतभेदांऐवजी बाह्य धोक्यांवर लक्ष केंद्रित करता येईल. आमच्या अंतर्गत विभाजनामुळे पश्चिम आशिया आणि ब्रिटिशांच्या आक्रमकांना मदत झाली. आशा आहे की, आपण आपल्या इतिहासातून शिकू.

त्रिलोचन सख्नी हे आयआयएम बंगलुरुचे प्राध्यापक आहेत

the_thinking_treet3
THRIVING FOR SUSTAINABLE FUTURE